

TikTok

BARNUNDERHÅLLNINGEN SOM BLEV ETT SÄKERHETSPROBLEM

ANNA RENNÉUS GUTHRIE
PATRIK OKSANEN

SAMMANFATTNING

Appen TikTok är en global framgångssaga. På några få år har underhållningsplattformen nått över en miljard användare i världen. TikTok har utmanat västerländska plattformsbolag samtidigt som den blivit ett stresstest för demokratiska länders säkerhetspolitik. I dag är appen bannlyst i ett betydande antal länders regeringsorgan, myndigheter och politiska församlingar. Ledamöter i Europaparlamentet får till exempel inte längre nyttja appen i sina arbetsverktyg och i Sverige har samma begränsningar införts för anställda i Regeringskansliet.

Samtidigt är TikTok ett av de främsta kommunikationsverktygen för unga världen över, inte minst i Sverige. Flera organisationer och myndigheter ser potentialen med att nå ut till medborgare, intressenter och kunder genom plattformen. Säkerhetsexperter pekar dock ut det faktum att företagets moderbolag Bytedance finns i Kina, och därmed lyder under kinesisk lag och inflytande, som en säkerhetsrisk. Därtill finns farhågor för hur TikTok förfogar över användardata, samt kring att Kina kan använda appen i påverkanssyfte.

Sverige har i likhet med andra länder uppmärksammat riskerna med den sociala plattformen i ett tidigt skede, men först 2023 kom skarpare krav på att det offentliga Sverige inte ska använda tjänsten. Det är en bra början, men sammantaget behövs en hårdare granskning av Tiktoks roll som kommunikationsplattform. Särskilt riskerna kopplade till barn och unga, liksom förstagångsväljare, bör utredas, samtidigt som åtgärder bör vidtas för att svenskers användardata inte hamnar i fel händer. Överlag behövs också en höjd kunskap om otillbörlig informationspåverkan kopplad till sociala medieplattformar som TikTok.

Anna Rennéus Guthrie

är journalist och redaktör på Tidningen Näringslivet.

Patrik Oksanen är senior

fellow på Frivärld och ansvarig för Frivärlds Center for Influence and Disinformation Analysis (CIDA).

INLEDNING

I dag växer vartannat mellanstadiebarn i Sverige upp med den populära appen Tiktok i sin egen eller föräldrarnas mobiltelefon. Samtidigt inleder den kinesiska techjätten partnerskap med flera etablerade aktörer i det svenska samhället och dess institutioner. De traditionella plattformsbolagen har snitslat banan på ett vis som möjliggjort för vad som nyss var en uppstickare att snabbt bli en grundbult i den vardagliga kommunikationsstrukturen. Det finns emellertid stora kunskapsluckor om hur Tiktok egentligen fungerar och vad som händer med den data som användarna genererar.

Frågetecknen kring konsekvenserna av att enorma mängder personliga data dagligen delas med företag med hemvist i ett auktoritärt land är många – och borde väcka mer oro än vad de gör i dag.

Det finns flera anledningar för Sverige att skaffa sig ett mer robust skalskydd när det gäller data och information. Relationen mellan Kina och Sverige, liksom Kinas relation till många andra västländer, har sedan en tid stegvis försämrats.¹ Det råder krig i Europa och Sverige kraftsamlar för att gå med i Nato, vilket Kina i likhet med Ryssland uppfattar som ett indirekt hot.² Kina är dessutom en av de statliga aktörer som ägnar sig åt desinformation på global, nationell och lokal nivå.³ Kina är en världsledande aktör inom ny teknik där kompetensen inom AI och dataanvändande utgör en särskild relevant nisch.

Kina uppvisar stort intresse för informationsinfrastruktur via bolag som Huawei, ZTE och Bytedance och lägger stora resurser på att bli världsledande på AI. Det moderna övervakningssamhället som den kinesiska staten byggt upp är sofistikerat och innefattar bland annat en övervakningskamera per varan-

nan invånare, polishjälmor med ansiktigenkännings-teknik kopplade till en databas med personuppgifter⁴

Sannolikt kommer integritetsfrågorna bli än viktigare i takt med de växande geo- och säkerhetspolitiska utmaningarna. Demokratiska länder som Sverige bör skyndsamt skaffa sig kunskap om var medborgarnas data redan nu tar vägen och vad den används i för syfte.

VAD ÄR TIKTOK?

Kortfakta:

- Snabbväxande underhållningstjänst bestående av korta videoklipp- och livesändningar. På några få år har appen samlat mer än en miljard användare globalt.
- Appen har en ung målgrupp och är störst bland barn och unga vuxna, allra störst i Sverige bland barn i skolåldern.
- Ägs av Bytedance med huvudkontor i Peking, Kina.
- Grundaren av Bytedance, Zhang Yiming, rankas som en av de allra mest förmögna i Kina. Bytedance grundades 2012. I dag är Singaporeanen Shou Zi Chew vd.
- Bytedance värderas till uppemot 400 miljarder USD och Tiktok till nära 60 miljarder USD (2022).

Bytedances och Tiktoks tidigare vd och grundare Zhang Yiming, ingenjör med inriktning på mikroelektronik och programmering - och bland Kinas absolut allra mest förmögna individer - lämnade vd-posten i november 2021.⁵ I dag är Singaporeanen Shou Zi Chew vd.⁶

Tiktok som är en digital plattform och app där användare kan ladda upp och dela videoklipp intro-

1 Frivärld, "Temperaturmätare: Så ser svenska företag och lärosäten på utbytet med Kina", 2021.

2 Utrikespolitiska institutet, Nationellt kunskapscentrum om Kina: Hillevi Pärün. "Kinas svn nå Nato och ett svenskt medlemskap". 4/7-22.

3 Frivärld, "Informationspandemi- desinformation i skuggan av coronakrisen", P. Oksanen, H. Sundbom, 2020. NKK: "Statliga kinesiska påverkansoperationer mot demokratin i svenska kommuner", G. Sundqvist, F. Lindberg, 2022.

4 Yle, "Det finns snart en övervakningskamera för varannan invånare i Kina – och polisen övergår till Robocop-teknologi", 6/2-22.

5 Forbes, "F-profile - real time net worth", 14/2-23.

6 CNN Business: "Who is Shou Zi Chew?", 20/1-23.

ducerades 2016. Appen används i dag av omkring en miljard människor runt om i världen. I Europa har appen 228 miljoner användare (2022).⁷ Till skillnad från andra sociala media-plattformar är Tiktok uppbyggt kring videoklipp. Appen är även mer personligt anpassad och användarens ”feed”, det vill säga vy, skräddarsys individuellt med algoritmer designade för att fånga och behålla användares uppmärksamhet.

En majoritet av användarna globalt är barn, ungdomar och unga vuxna. Omkring en fjärdedel av samtliga användare är under 19 år. Appen är ett förstahandsval för barn globalt och även den plattform som de tillbringar mest tid med.⁸

I Sverige, liksom i många andra länder, som till exempel Storbritannien och Spanien, växer användandet av Tiktok. Enligt Internetstiftelsen så har 20 procent av de svenska internetanvändarna använt Tiktok under det senaste året och 12 procent använder appen dagligen.⁹ Det är framförallt de yngsta generationerna internetanvändare som Tiktok slagit igenom snabbt hos. Nära fem av tio mellanstadiebarn använder Tiktok dagligen, och omkring åtta av tio högstadiebarn har använt appen under det senaste året.

I appen kan man chatta och skicka meddelanden, men den funktion som används mest är att lägga upp respektive titta på egna och andras inspelade klipp eller livesändningar. För att kunna redigera videoklippen som läggs ut på Tiktok används ytterligare en app, Capcut, vilket är ett redigeringsprogram som ägs av Bytedance, samma företag som äger Tiktok.¹⁰ I appbutiker är Capcut märkt med 12-årsgräns. Capcut växer i popularitet bland mobilanvändarna. Appen har slagit igenom stort i USA, och har laddats ned mer de senaste veckorna än Tiktok. I svenska App Store ligger appen på tjugonde plats över de

mest populära gratisapparna.¹¹

Medan Tiktok i första hand är en underhållningsapp så får allt fler av amerikanerna sina nyheter från Tiktok. Pew Researchs nya data från 2022 visar att en fjärdedel av de unga vuxna användarna (under 30 år) i USA tar del av nyheter på Tiktok.¹² Mellan 2020 och 2022 har andelen vuxna amerikaner som säger att de regelbundet tar del av nyheter via Tiktok ökat från tre till tio procent. Det är något som bryter mot den övervägande trenden vad gäller sociala medier, där färre uppger att de får sina nyheter via sociala medier.

Allt fler företag är intresserade av Tiktok, i synnerhet konsumentföretag, även om många också är försiktiga och inte vill riskera att försätta sig i en situation där verksamheten riskerar att läcka data genom appen, beskriver de som arbetar med rådgivning kring sociala medier.¹³

TIKTOKS ÄGARE

Tiktok ägs av det kinesiska företaget Bytedance och är en internationell klon av musikappen Douyin, som finns i Kina och vänder sig till kineser och lanserades 2016-2017.

2017-18 köpte Bytedance upp kinesiska startupen Musica-ly och under 2018 fick den nya appen, under namnet Tiktok, sitt stora genomslag globalt och hade uppnått 500 miljoner användare.

Bytedance, vars värde uppmätts de senaste åren till mellan 300-400 miljarder USD, har över tid tagit in flera internationella investerare utöver kinesiskt riskkapital. I dag har bolaget en bred blandning av investerare från olika branscher. Ett exempel på en långvarig utländsk investerare i Tiktok är amerikanska Susquehanna International Group grundad av

7 Statista, ”Number of TikTok users in Europe from 2017 to 2027”, 25/1-23.

8 Quostodio, Report: ”Screen Time All the Time”, 2021.

9 Internetstiftelsen, Rapport: ”Svenskarna och Internet 2022”.

10 Tech Crunch, ”ByteDance’s video editor CapCut is the latest to top the US app Store”.

11 SvD Näringsliv, ”Techbrief”, 20/3-23.

12 Pew Research, Fact Tank: ”More americans are getting news on Tiktok bucking the trend on other social media sites”, 21/10-22.

13 Samtal med sociala medier-konsult.

optionshandlaren och miljardären Jeffrey S. Yass.¹⁴

Den kinesiska staten har ett ägande i Bytedance genom det som kallas ”gyllene aktier”, vilket innebär att även om ägarstorleken är liten så har staten ett direkt inflytande och kontroll över avgörande beslut i bolaget.¹⁵ I styrelsen för Bytedance finns kommunistpartiets medlem Wu Shugang som dessförinnan närmast kommer från uppdrag där han hanterat cyberstrategifrågor för kinesiska statens räkning.¹⁶

Kinesiska säkerhetslagstiftningen

Sedan 2014 och även 2017 har Kinas nationella underrättelse- och säkerhetslagstiftning skärpts. Den kinesiska nationella underrättelselagen som trädde i kraft i juni 2017 innebär att samtliga kinesiska medborgare och företag, i Kina såväl som utomlands, har en direkt skyldighet att rapportera sådant som är av intresse för den kinesiska staten och som kan användas i underrättelsesyfte.¹⁷ De verktyg som staten har att säkerställa tillgång på information om individer och företag har också blivit fler, där övervakning av misstänkta, beslagtagning av fordon och apparatur liksom kontrollräder är några exempel.¹⁸

Även när det kommer till organisationsstrukturerna för bolagen så finns det tydliga förhållanden som, det självständiga varumärket till trots, visar på tydliga förgreningar mellan Bytedance och Tiktok.¹⁹ I större kinesiska företag har staten normalt sett ett etablerat och återkommande inflytande genom så kallade partirepresentanter.²⁰

14 ProPublica, ”Meet the Billionaire and Rising GOP Mega-Donor Who’s Gaming the Tax System”, 21/6-22.

15 *Financial Times*, ”China moves to take ‘golden shares’ in Alibaba and Tencent units”, 13/1-23.

16 Ibid.

17 Mannheim Swartling, ”Applicability of Chinese National Intelligence Law to Chinese and non-Chinese Entities”, januari 2019.

18 Reuters, ”China passes tough new intelligence law”, 27/6-17.

19 The Information, ”The people with power at Tiktok owner ByteDance”, 23/2-23. Submission to the Senate Select Committee on Foreign Interference through Social Media: ”TikTok, ByteDance, and their ties to the Chinese Communist Party”, 14/3-23.

20 SvD, ”Generation Tiktok: Så tar sig Kina in i barnens värld”, 5/8-22.

I Bytedances fall är chefredaktören Zhang Fuping sekreterare i företagets particell.²¹ Zhang Fuping har deklarerat att företagets uppgift är att förmedla ”den korrekta politiska inriktningen”.²²

”GULDET” – ETT SÄKERHETSHOT?

Data är det nya guld, brukar det heta. I dag ger de flesta av oss frivilligt bort mängder av data genom den vardagliga mobil- och internetanvändningen. Det här guld, gör det möjligt att kalibrera både produktutveckling och marknadsföring och kommer också användarna själva direkt till nytta genom utveckling av nya produkter och tjänster som löser problem och driver samhällsutvecklingen framåt.

Till viss del är transaktioner av personlig data mellan individer och organisationer reglerade i lag. Därför behöver en användare, i samband med exempelvis nedladdning av nya funktioner och mjukvara, formellt godkänna appens eller programvarans användarvillkor. För den enskilda är det avtalen till trots svårt att skapa sig en överblick och kontroll över hur den egna datan sedan används i praktiken.

I plattformernas begynnelse gick svallvågorna höga i debatten om just integritetsaspekter. Hur hanterade Google, Facebook och andra bolag användarnas uppgifter? Vilket skydd hade individen vid lämnandet av personlig data i kanal x? Det var frågor som engagerade brett. I dag finns en rad lagar förankrade i nationell respektive EU-lagstiftning på plats. EU och USA har tagit fram verktyg, som exempelvis GDPR, för att hantera aktörer som missköter sig.²³

På senare år har de västerländska plattformsföretagen fått kännbar konkurrens. Det pågår en digital kapprustning som till stor del utgår från potentialen

21 House Armed Services Committee, ”Pressrelease: Rogers McCaul demand answers from admin on tiktok cfius security concerns”, 22/12-22.

22 Submission to the Senate Select Committee on Foreign Interference through Social Media: ”TikTok, ByteDance, and their ties to the Chinese Communist Party”, 14/3-23.

23 Ditt EU: ”Dataskydd – hantering av användardata”, 2022.

som kombinationen av data och AI innebär.²⁴ Google och Facebook utmanas av aktörer med hemvist i andra delar av världen, inte minst av Tiktok. Men medan de etablerade plattformsbolagen syns i sömmarna har Tiktok relativt ostört intagit rollen som den största plattformen för barn och ungdomar.

Det tidigare engagemanget för den privata integritetens sfär som följde med Facebook och andra sociala mediers intåg har hunnit mattats av. Kanske har någon slags integritetströtthet infunnit sig. Efter år av alltmer intensivt digitalt liv upplevs inte informationsdelning i e-miljön som något märkvärdigt längre. Kombinationen barn och digital jätte med hemvist i en diktatur tycks ej bekymra en bredare allmänhet. Många tycks resonera i termer av att det redan finns så mycket data om mig (och mitt barn) där ute - så vad spelar det för roll?

FARHÅGORNA - DATALÄCKAGE OCH INFORMATIONSPÅVERKAN

De två största invändningarna mot Tiktok handlar om säkerhetsrisker kopplade till användarnas data samt informationspåverkan.

Enligt amerikanska FBI är säkerhetsriskerna med Tiktok stora, dels i det att appen har möjlighet att manipulera innehåll och att det kinesiska ägarskapet, som FBI-chefen Chris Wray uttryckt det, "inte delar våra värderingar".²⁵ Wray menar att appen kan nyttjas av den kinesiska staten både i påverkanssyfte men också för att samla in data och användas för spionage.

Det råder närmast konsensus bland it-, data- och säkerhetsexperter om riskerna med Tiktok, även om det för den enskilda individen inte behöver medföra en direkt risk att använda plattformen.²⁶ Det som framför allt lyfts fram är att det är svårt att veta

24 Harvard Business review: D.Li, T.W.Tong, Y.Xiao: "Is China Emerging as the Global Leader in AI?" 17/2-21. World Economic Forum: "Here's what you need to know about the new AI 'arms race'", 22/2-21.

25 Time, "Why the FBI is concerned about Tiktok", 3/12-22.

26 Samtal med dataexpert.

och lita på hur Tiktok hanterar data. Som framgått tidigare innebär den kinesiska säkerhetslags- och underrättelselagstiftningen att den kinesiska staten har rätt att begära in information från företag och enskilda individer med motiveringen att det faller inom ramen för det nationella säkerhetsintresset. En farhåga beträffande Tiktok gäller således huruvida datan delas, eller kan komma att delas, med den kinesiska staten.

Bland den data som Tiktok samlar in finns enligt företagets egen information: användarnamn, lösenord, telefonnummer, privata meddelanden och dess innehåll, innehållet (det vill säga bilder, inspelningar och livesändningar som användaren skapar i appen), nätverksinformation kopplat till mobiltelefonen, kontakter i telefonen, platsinformation (satellit) och betalningsinformation som kortuppgifter.²⁷

En ny studie pekar emellertid på att Tiktok samlar betydligt mer information om sina användare än vad andra jämförbara tjänster gör.²⁸ Analytikerna, som själva har en bakgrund inom amerikansk och australiensisk underrättelsetjänst, pekar ytterligare ut en sårbarhet för Tiktoks användare. Appens användare efterfrågas att dela med sig av två slags data som används i det militära syftet att lokalisera mobiltelefoner.

Att användares data kan nyttjas i kartläggningssyfte har bevisats då Tiktoks moderbolag Bytedance avslöjats med att ha övervakat journalister från Financial Times, Forbes och BuzzFeed i både USA och Kina. I det aktuella fallet har detta skett bland annat av medarbetare i Kina.²⁹

Innehållet i Tiktok modereras enligt experter oregelbundet och asymmetriskt. Kritik mot den kinesiska regimen eller negativa bilder av för landet känsliga ämnen har sorterats bort snabbt samtidigt som ma-

27 Tiktok, "Privacy Policy", 2/12-22.

28 The Times, "TikTok scours your phone for personal information", 13/2-23.

29 Financial Times, "TikTok admits tracking FT journalist in leaks investigation", 22/12-22. The Guardian, "TikTok admits using its app to spy on reporters in efforts to track leaks", 23/12-22. Forbes, "TikTok Spied On Forbes Journalists", 22/12-22.

terial som stärker den kinesiska regimens intressen förstärks.³⁰ På plattformen Douyin, Tiktoks tvilling, som finns i Kina och riktar sig till den kinesiska befolkningen, är den kinesiska staten en aktiv aktör med kampanjer som stöttar statliga narrativ.³¹

Det innebär att innehållet som barn och unga genom TikTok utsätts för riskerar att vara vinklad i den kinesiska regimens riktning. När man som TikTok använder vad som bedöms tillhöra industrins mest kraftfulla algoritmer, blir genomslaget väldigt stort jämfört med andra sökmotorer eller sociala media-plattformar.

Tiktoks roll när det kommer till att sprida desinformation i det allmänna nyhetsflödet har också varit svår att bortse från. En undersökning gjord av NewsGuard pekade i höstas på plattformens stora brister.³² Företaget erkänner själv nu i arbetet med att vässa sin "code of practice" hur tusentals konton under sommaren 2022 spridit desinformation kring Rysslands krig i Ukraina på olika europeiska språk.³³

I en rapport till den australiensiska tillfälliga senatskommittén om utländsk påverkan via sociala medier slås det fast att Tiktoks ägarbolag Bytedance inte kan betraktas som ett självständigt bolag utan som ett hybridföretag genom Kommunistpartiets omfattande kontroll. TikTok har också möjlighet att styra innehållet och kalibrera narrativ ned på mikronivå. Tillsammans med det kinesiska ledarskapets kända avsikter så blir TikTok en risk vid val, både att appen används för att påverka utgången såväl som att blotta vetenskapen om att möjligheten existerar kan användas för att undergräva valets legitimitet. Senatsrapporten visar exempelvis hur den kinesiska armén, PLA, omnämns positivt trots att appen inte finns i Kina. Dessutom saknas relevanta resultat för "Wuhan-lab" vilket indikerar att innehållet är modererat. Rapportförfattarna har jämfört med Instagram, Twitter och

30 Samtal med data- och säkerhetsexperter.

31 *Financial Review*, "How Beijing uses Tiktoks sister app to spread propaganda". 6/12-22.

32 CNN, "TikTok's search engine repeatedly delivers misinformation to its majority-young user base. report says". 18/9-22.

33 *New York Times*, "Influence Networks in Russia Mised European Users, TikTok Says", 9/2-23.

” I en rapport [...] slås det fast att Tiktoks ägarbolag Bytedance inte kan betraktas som ett självständigt bolag utan som ett hybridföretag genom Kommunistpartiets omfattande kontroll.

YouTube vid samma tidpunkt och skillnaderna är signifikanta.³⁴

En annan besvärande typ av skandal som blossade upp under 2022 handlade om Tiktoks sätt att tjäna pengar på nödställda människor i krigets Syrien.³⁵ BBC uppmärksammade hur närmare 70 procent av de insamlade pengarna gick direkt till bolaget och en mindre andel till flyktingarna som "livestreamades" tiggandes i appen.

Appen och dess samarbetspartners lyfter numera allt oftare behovet av nätsäkerhet och att följa åldersgränsen, som för övrigt visat sig väldigt lätt att komma runt för barn. De vidareutveckling av tjänsten som nu görs, bland annat i form av "Projekt Clover" där en tredje part föreslås utgöra granskare av hur användardata hanteras, kommer i en tid där EU tar ett större grepp om datans roll för den inre marknaden.³⁶

SVENSK NÄRVARO VÄXER

I Sverige, liksom i flertalet andra västländer, fick den kinesiska appen ett uppsving under pandemiåren då människor var mer begränsade i sina sociala aktivi-

34 Submission to the Senate Select Committee on Foreign Interference through Social Media: "TikTok, ByteDance, and their ties to the Chinese Communist Party", 14/3-23.

35 BBC, "TikTok profits from livestreams of families begging", 12/10-22.

36 EU-kommissionen, "Data Act: Commission proposes measures for a fair and innovative data economy", 23/2-23.

teter.³⁷ Användandet av Tiktok ökade då i samtliga åldersgrupper och allra mest i åldersgruppen 26–35 år. I ålderskategorin 45 år och uppåt är det dock färre än en av tio som använder appen.³⁸

Inte minst lärare upptäckte Tiktok under perioden. Ambitionen att få barn och unga att röra på sig mer och bryta isoleringen under pandemin (även om just denna koppling får anses ha varit svagare i länder som Sverige där skolor i stor utsträckning förblev öppna under pandemin), var något som hakade väl in i idén om en underhållningsapp med ett större syfte.

På några få år har Tiktok etablerat sig och fått till samarbeten med en rad olika aktörer. Generation Pep är ett exempel på ett sådan organisation. Verksamheten som leds av idrottsprofilen Carolina Klüft är ett initiativ som bland andra Kungahuset är engagerat i. Generation Pep, som har som mål att öka barns rörelse i vardagen och bidra till en hälsosam livsstil, har en samarbetspartner i Tiktok och har gemensamt tagit fram en lärarguide som innehåller råd och tips om hur man utvecklar fysisk och psykisk hälsa. Det handlar dels om att öka rörelser i vardagen, dels att ventilera jobbiga saker som händer i livet. Organisationer som jobbar med psykisk ohälsa, såsom Mind och Arts & Hearts, är också partners i detta initiativ liksom Internetstiftelsen.

Generation Pep vänder sig till samtliga skolor i Sverige och i den mån skolorna uppfyller organisations kriterier blir skolorna certifierade. Bland de 28 skolor som nyligen certifierats som "Pep-skolor" är flertalet så kallade F-6-skolor, det vill säga omfattar skolklasser från förskoleklass upp till högstadiet. Lärarguiden från Tiktok som marknadsförs på Generation Peps portal är märkt med rekommendationen "passar 13 år och över".

Just lärarrollen och Tiktok har uppmärksammats också genom lärare själva som blivit framgångsrika profiler på plattformen. "Tiktoklärare" tycks måna om vikten av att överbrygga barn- och vuxenvärld-

darna. I en intervju i SvD (2021) beskriver en lärare hur han spelar in dansfilmer som elever sedan dansar med till.³⁹ Fokus finns här, som i så många andra fall då säkerhetsaspekter diskuteras, mest på innehållet och interaktionen barn och unga emellan, det vill säga de traditionella perspektiven kring att man ska vara snäll och inte kränka varandra och använda sociala medier som en positiv kraft.

Det är dock troligen inte lärare som fått mest yrkesnytta av appen. Flera influencers och artister har haft Tiktok som en språngbräda ut i ett vidare kändisskap. Ett exempel bland många är Emil Henrohn som landat ett skivkontrakt efter att videoklipppet "Jag är mamma" spridits på Tiktok. Emil Henrohn deltog i Melodifestivalen 2023.⁴⁰

Bland de svenska användarkonton med störst räckvidd finns profiler som ägnar sig åt allt ifrån matlagning, humor, fotboll och naturfotografi till stenkastning i vatten och medicin på arabiska. Medicakademins Maktbarometer lyfter bland andra inflytelserika konton fram en irakisk läkare i Sverige som skapar innehåll om medicin på arabiska och har 2,5 miljoner följare och har 49 miljoner visningar på ett 80-tal inlägg samt gymnasterna Malmöflickorna med 2,2 miljoner följare vars mest visade klipp genererat 71 miljoner visningar.⁴¹

Men det är nu inte heller bara individuella representanter för det offentliga som nyttjar appen. I takt med att Tiktok etablerat sig som den främsta kommunikationskanalen för yngre generationer har också offentliga aktörer på organisationsnivå trevande börjat rikta mer fokus på att ha egen närvaro i kanalen eller i varje fall fånga upp nya målgrupper, som det brukar beskrivas, i anslutning till Tiktok.

Sveriges sociallagstiftning hamnade under en period 2022 i samhällsdebattens mitt då det pågick en desinformationskampanj riktad mot Socialtjänsten. Kampanjen bestod av en uppsjö felaktiga rykten

39 SvD, "Läraren som gör danser på Tiktok", 19/2–21.

40 SvD, "Min mamma vill inte svnas eller höras". 16/11–22.

41 Resumé, "16 svenska TikTok-konton med internationell miljonpublik", 21/10–22.

37 Statista: Report, "Share of individuals using TikTok during the coronavirus outbreak in the United States in 2020" 28/12–22.

38 Internetstiftelsen, "Svenskarna och Internet", 2020.

om att socialarbetare godtyckligt omhändertog muslimska barn.⁴² Det falska narrativet fick kraftig spridning på plattformen. Till sist beslutade Socialstyrelsen att de skulle bemöta påståendena i sin egen kommunikationsmiljö och inte på Tiktok - trots påtryckningar om att de borde finnas där den falska informationen florerade.⁴³ Detta beslut har sedan dess omprövats då man velat nå fler av de unga som tagit del av desinformation.⁴⁴ Socialstyrelsen uppger samtidigt att det är en begränsad kampanj, att man försöker driva trafik från Tiktok till egna kanaler och att man vidtar säkerhetsåtgärder.

En statlig aktör som inte varit lika avvaktande inför Tiktok är myndigheten Nationalmuseum.⁴⁵ Museet slår gärna upp portarna för en workshop med Tiktok och branschorganisationer för att öka kultursektorns närvaro på plattformen för att nå en bredare målgrupp. Samtidigt går museet därmed på tvärs mot de signaler som regeringen skickat, där statsråden (och anställda) uppmanats att inte använda appen i tjänstetelefonen. Samma statsråd som ansvarar för Nationalmuseum kan därför inte ta del av verksamhetens satsning från sitt arbetsverktyg.

REAKTIONER I VÄRLDEN OCH I SVERIGE

Det säkerhetspolitiska läget i världen tycks spela roll för hur väst ser på Tiktoks etablering. Det finns numera ett otal, var för sig allvarliga, faktorer som sammantaget utgör ett tydligt hot mot den regelbaserade världsordningen.

Rysslands krig i Ukraina fortsätter alltjämt och relationerna mellan Väst och Kina har testats hårt av pandemin. Men redan dessförinnan växte hade relationen surnat i kölvattnet av ojämna handelsför-

42 DN, "Omhändertagna barn används i påverkanskampanj mot socialtjänsten", 8/2-22.

43 SVT, "Socialstyrelsen ratar Tiktok: Vi gör bäst nytta i vår egen kanal", 5/12-22.

44 Voister, "Socialstyrelsen tänker om - annonserar nu på Tiktok", 15/2-23

45 Expressen, "Nationalmuseum bjuder in säkerhetsrisken Tiktok", 1/2-23.

hållanden, teknik- och innovationsstöder liksom i frågor som rör mänskliga rättigheter och Kinas behandling av minoritetsbefolkningar. Kinas krossande av demokratirörelsen i Hongkong samt anspråk på och ständiga hot mot demokratin Taiwan har ytterligare försämrat relationerna.

Nu tycks integritetsfrågorna vara på väg att bli lika brännande för Västvärlden att ta tag i som Huawei var i utbyggnaden av 5G-näten. Det finns vissa likheter mellan hur Huaweis närvaro i Sverige blev en säkerhetsfråga och hur Tiktok nu växer fram som ett nytt orosmoln både i EU och USA. En distinkt skillnad är emellertid att Tiktok redan tagit delar av den dryga miljarden användares liv i anspråk. Plattformen har förändrat kommunikationen människor emellan och hur organisationer agerar, marknadsför och kommunicerar med sina användare, målgrupper och konsumenter.

När Huawei och ZTE stoppades från att delta i 5G-utbyggnaden i Sverige 2021 motiverades beslutet från Post- och Telestyrelsen, som tagits i samråd med Säpo och Försvarsmakten, med att det kinesiska bolaget utgör en säkerhetsfara och kan utnyttjas för spionage i telenäten.⁴⁶ I den aspekten är farhågorna kring Huaweis och Tiktoks roller liknande, inte minst beträffande vilken roll dessa organisationer utgör i påverkansarbetet mot Väst. Kinas intresse för Sverige och den svenska opinionen är, som flertalet analytiker visat, komplext och mångbottnat.⁴⁷

Tiktoks framtid i Sverige avgörs i stor utsträckning på EU-nivå. I slutet av förra året kommenterade statsminister Ulf Kristersson riskerna med att diktaturer får tillgång till information: "Vi måste vara varsamma, vi måste ha koll på var informationen tar vägen."⁴⁸

Samtidigt som partiledaren uppmanade till försiktighet sökte emellertid hans eget parti nya medarbetare vars arbetsuppgifter inkluderade att hantera sociala

46 SVT, "Domen: Huawei stoppas i Sverige", 22/6-21.

47 Utrikespolitiska institutet: "China's influence in the Swedish information environment", 2022.

48 SvD, "Ulf Kristersson varnar för risker med appar som Tiktok", 25/11-22.

medier som just Tiktok.

Sedan dess har EU dragit hårdare i bromsen. EU-kommissionen och parlamentet förbjöd appen för anställda och rekommenderat parlamentsledamöterna att sluta använda appen.⁴⁹

Flera länder, som Storbritannien och Nya Zeeland, har beslutat att regeringsanställda inte får använda appen på arbetsredskap.⁵⁰ I Australien har förbud för politiker att använda appen rört upp en diskussion om vilka andra företag som delar användardata med en tredje part som Kina.⁵¹

”Om det tagit tid för Sverige att få upp ögonen för baksidorna med Tiktok har det på andra håll i EU och inte minst i USA varnats mer högljutt under en längre tid.

Valåret 2022 blev det år som flera svenska partier intresserade sig för Tiktoks potential, inte minst Sverigedemokraterna. Att SD och M ökade bland unga detta val menar en del sociala media-expertter hade med Tiktok att göra.^{52,53} Centerpartiet är ett parti som tagit ställning för att inte använda appen med hänvisning till dess ursprung och som förordar ett förbud i riksdagen.⁵⁴

Sverigedemokraternas intresse för Tiktok tycks tudelat då partiet använt appen framgångsrikt i kampanjsyfte samtidigt som man varit aktiv med att uppmärksamma riskerna med densamma. Riks-

49 EU Politico, "Parliament bans staff from using TikTok over 'cybersecurity concerns'", 28/2-23.

50 Sky News, "TikTok banned from UK government phones", 16/3-23. CNN, "New Zealand joins US push to curb TikTok use on official phones with parliament ban", 17/3-23.

51 The Guardian, "TikTok bans on Australian government-issued phones should be extended to other apps, experts say", 7/3-23.

52 DN, "TikTok är iätteviktigt för första- och andraårsnöväljare", 28/8-22.

53 Aftonbladet, "SD tar hem Tiktok-matchen på walkover", 19/9-22.

54 SvD, "C vill förbjuda Tiktok i riksdagen", 1/3-23.

dagsledamöterna Björn Söder och Markus Wiechel lyfte relativt tidigt, 2019, frågan om ett Tiktokförbud för offentligt anställda och lade fram förslag om en bredare granskning av svenskarnas användning av teknik från länder som kan anses utgöra säkerhets-hot.⁵⁵

Om det tagit tid för Sverige att få upp ögonen för baksidorna med Tiktok har det på andra håll i EU och inte minst i USA varnats mer högljutt under en längre tid. Kritiken har handlat om den stora datamängd som Tiktok samlar in, hur den hanteras och delas, samt om riskerna med censur.⁵⁶ Även i Sverige har säkerhetsexperter i tidigare skeden pekat på riskerna med den stora datatillgången, däribland FOI.⁵⁷

Tyska EU-parlamentsledamoten Moritz Körner (Renew) är en av de politiker som sedan flera år velat se en tuffare hållning gentemot det kinesiska techföretaget. Han menar att EU varit "naivt" och att användare utsätter sig för oacceptabla risker, däribland genom att användares data hamnar hos kinesiska myndigheter och att journalister kan övervakas med hjälp av datan.⁵⁸ Ett sådant konkret exempel uppmärksammades, som tidigare nämnts, i slutet av förra året då journalister kartlades av appens moderbolag i både USA och Kina.

I Italien ledde ett dödsfall av en tioåring flicka som deltagit i en kvävningssutmaning i appen till att Italien skärpte kraven på Tiktok att verifiera att användarna verkligen uppfyller den åldersgräns som bolaget själva satt upp men som i praktiken inte efterlevs.⁵⁹

Indien är ett land som initialt hade en mycket stor användarkrets på Tiktok., 2020 uppmättes hela 30 procent av appens nedladdningar komma från lan-

55 Riksdagen, Skriftlig fråga: "Spionage genom appar", 24/6-20. Riksdagen, Motion: "Granskning av svenskarnas användning av känslig teknik", 22/11-22.

56 Forbes, "TikTok users are bleeding data", 9/11-22.

57 SVT, "Expertens varning om Tiktok: 'Aggressiv app'", 18/8-20.

58 Financial Times, "TikTok admits tracking FT journalist in leaks investigation", 22/12-22. The Guardian, "TikTok admits using its app to spy on reporters in efforts to track leaks", 23/12-22.

59 Reuters, "Italy tells TikTok to block users after death of young girl", 22/1-21.

det. Samma år infördes dock ett förbud att använda Tiktok, liksom ett större antal andra kinesiska tjänster, som motiverades med att det går på tvärs med landets säkerhetsintressen och ytterst sett nationens suveränitet.⁶⁰

I USA är debatten om Tiktoks framtid mer högljudd nu då ett slutligt avgörande om appens framtid rycker närmare. Företaget har tvingats betala 5,7 miljoner dollar i böter utdömt av Federal Trade Commission (FTC) då Tiktok bedömdes att olagligt ha samlat in information om barn som är yngre än tretton år. Det finns också redan vissa avgränsade förbud kring Tiktok i USA, som framför allt omfattar regeringsanställda, samt ett mindre antal förbud på delstatsnivå som rör bland annat skolor. Men alltsedan Trump hotade med att bannlysa Tiktok i USA om dess ägare inte gjorde appen till ett amerikanskt bolag har diskussionen varit levande. När Joe Biden tillträdde som president har granskningen fortsatt där arbetet med att ta fram förslag på lagstiftning som skulle kunna innebära ett mer allomfattande förbud för appen pågår.⁶¹ Den 23 mars stod Tiktoks vd Shou Zi Chew inför representanhusets energi- och handelskommitté och för att besvara frågor som om användarintegritet, datasäkerhet samt Tiktoks relation till det kinesiska kommunistpartiet.⁶²

VÄGEN FRAMÅT?

Hittills har senfärdighet präglat hanteringen av säkerhetsriskerna med Tiktok i Sverige. För trots att säkerhetsproblematiken i en svensk kontext uppmärksammades redan 2019–20 dröjde det två-tre år innan regeringsanställda uppmanades att radera Tiktokappen från sina arbetsverktyg.⁶³ Trots beslutet är det möjligt för myndigheter att ingå samarbeten med en aktör som är förbjuden i de ansvarigas

60 Time, "Countries where Twitter, Facebook, Tiktok are banned", 18/-22.

61 CNN, "US senators unveil bipartisan bill empowering Biden to ban Tik-Tok and other services". 8/3-23.

62 CNBC, "TikTok CEO to testify before House panel about app's security and ties to China". 30/1-23.

63 Sveriges Radio, "Flera partier vill stänga ute Tiktok", 7/7-20.

arbetsmiljö.

Tidigare utspelade sig propagandaverksamhet i en fysisk och analog verklighet. Dagens digitala kontext kräver ett annat slags skydd. Att markera mot desinformation i efterhand, så som svenska myndigheter och statsorgan hittills gjort, kommer inte att räcka som strategi i längden. Än mindre när AI får sitt verkliga genomslag och möjliggör en ännu bredare och mer riktad påverkan.

Tiktoks initiativ som syftar till att anpassa plattformen till en europeisk eller västerländsk lagstiftning bör dock också betraktas som ett brus som förvillar och styr bort fokus från den allt mer trängande grundfrågan: har vi råd att dela vår och – framförallt – våra barns data lättvindigt med en datajätte vars ägare lyder under en kinesisk regim som utgör ett av Sveriges tre säkerhetshotande länder som Säkerhetspolisen återkommande pekar ut?^{64,65}

”I grunden handlar omsorgen om den personliga integriteten om vilka värderingar vi anser är värda att skydda och försvara.

Frågan är också om de lagar och rekommendationer från EU som kommer nu och närmast framöver kommer vara tillräckliga eller ens vara på plats i tid? I grunden handlar omsorgen om den personliga integriteten om vilka värderingar vi anser är värda att skydda och försvara. Lagstiftning och politiska processer som återspeglar detta bör skyndsamt arbetas fram, men regleringar varken kan eller borde räcka hela vägen. I en demokrati är det framför allt en förändring i opinion och den enskildes agerande som kommer att utgöra det starkaste skyddet för den personliga integriteten.

64 Tiktok, "An update on our efforts to combat disinformation in Europe", 3/2-23. Tiktok, "Setting a new standard in European data security with Project Clover", 8/3-23.

65 Säkerhetspolisens webbplats, <https://www.sakerhetspolisen.se/om/sakerhetspolisen/publikationer/sakerhetspolisens-arsberattelse.html>.

Vilken sorts soft power vi i Sverige tillåter oss att påverkas av får också konsekvenser för hur vi, och inte minst en uppväxande generation, tolkar sin omvärld. Det kanske inte är för drastiskt att påstå att nästa generations säkerhetspolitik rentav bör utgå från ungas digitala skyddsbehov.

Att hålla sig lika väl underrättad om de yngsta i samhället, som en främmande diktatur har tillgång till att göra, borde i varje fall betraktas som ett lägsta krav i sammanhanget. Annars kommer den kommande vuxengenerationen, med rätta, att hålla dagens vuxna och beslutsfattare ansvariga för konsekvenserna av informationsinsamling och kartläggning av en hel generations uppväxt.

Det ”guld” som den personliga datan utgör kan förstås i framtiden, även genom Tiktoks hantering, skänka oss som användare ännu bättre underhållningsupplevelser, affärsmöjligheter liksom genomslag hos nya – unga – målgrupper. Frågan förblir likväl; till vilket pris?

För att stå rustade i oroliga tider krävs som bekant inte bara fysisk och teknisk – eller politisk – beredskap. Säkerhetskulturen är minst lika viktig som tekniken i sig. I det ljuset är den allvarligaste varningen om Tiktok kanske den som FBI formulerat i sin enklaste form kring den kinesiska regimen:

”De delar inte våra värderingar.”

Det borde göra fler föräldrar, lärare, politiker och organisationer inte bara vaksamma, utan också direkt tveksamma, till att frivilligt fortsätta skyffla in det egna och andras ”guld” i appen och bidra till en ännu djupare etablering av det kinesiska kommunistpartiets påverkansmöjligheter i det demokratiska samhället.

POLICYREKOMMENDATIONER

- **Kunskapsutbyte - och delning i bred bemärkelse.** Det behövs en djupare och flerdimensionell analys av hur ny användarnära teknik och tjänster med hemvist och kontroll i auktoritära stater, såsom Kina och Ryssland exempelvis, fungerar och används i Sverige med fokus på hantering av data- och informationspåverkan. Ett informationsutbyte mellan relevanta kunskaps- och säkerhetsorganisationer vars samtal delas med en bredare allmänhet. Det skulle kunna ske bland annat som en offentlig utfrågning som görs gemensamt av flera berörda riksdagsutskott; som försvars-, justitie-, kultur-, utbildnings- och trafikutskottet.
- **Utökade rekommendationer för fler grupper, däribland politiker och nyckelpersoner i samhället.** De förbud och rekommendationer som nu utfärdas för politiker och tjänstemän i EU och Sverige kan användas som grund för riktlinjer som riktas till förtroendevalda och anställda i kommuner och regioner, liksom till andra organisationer och personer med nyckelfunktioner i samhället. I den svenska förvaltningsmodellen har kommuner och regioner självstyre och myndigheter agerar oberoende utifrån sin styrning, därför kan inte dessa aktörer sitta och vänta på order från regeringen utan bör i stället titta på vad regeringen gör och agera likartat när det gäller moderna och komplexa säkerhetshot.
- **Informationskampanj.** Relevant myndighet, exempelvis MSB eller MPF, ges i uppdrag att informera brett om data- och integritetsskydd utifrån en kontext kring utländska aktörers intresse för personlig data och informationspåverkan.
- **Integrera barn- och ungdomsperspektiv tydligare i säkerhetsarbetet som också når skolorna.** De yngsta svenskarna är en digital generation. Ett stärkt digitalt skydd för minderåriga bör omfatta mer än nätetikett, lösenordshantering och anti-mobbningstrategier och vara kunskap och strategier som alla som arbetar med yngre generationer har tillgång till.